Национальная библиотека
Республики Тыва
им.А.С.Пушкина

Ниитилел-политиктиг солун

ШЫН

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№3 (16461)
2002 чылдың ЯНВАРЬ 10, четверг
Ат салган шагы 19.20
Садар өртээ 3 рубль.

Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларын эрттирер дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 3 кезээн, 143 чүүлүнүң 3 кезээн, "Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунуң 6 чүүлүнүң I пунктузун удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг дараазында кижилериниң:

Кызыл кожуунуң чагырга даргазының;

Өвүр кожуунуң чагырга даргазының;

Эрзин кожуунуң чагырыкчызының;

Тожу кожуунуң Тоора-Хем, Сыстыг-Хем, Хамсыра, Ырбан болгаш Ий сумуларының чагырга даргаларының;

Чөөн-Хемчик кожуунуң Бажың-Алаак, Чыраа-Бажы болгаш Хайыракан сумуларының чагырга даргаларының соңгулдаларын **2002 чылдың апрель 7-де** эрттирер.

2. Тыва Республикага тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг дараазында кижилериниң:

Ак-Довурак хоорайның чагырга даргазының;

Барыын-Хемчик кожуунуң чагырга даргазының;

Чөөн-Хемчик кожуунуң чагырыкчызының;

Сүт-Хөл кожуунуң чагырыкчызының;

Таңды кожуунуң чагырга даргазының;

Тожу кожуунуң чагырга даргазының;

Улуг-Хем кожуунуң чагырга даргазының;

Чеди-Хөл кожуунуң чагырыкчызының;

Улуг-Хем кожуунуң Шагаан-Арыг хоорайының, Ийи-Тал, Хайыракан, Торгалыг, Арыг-Үзүү болгаш Иштии-Хем сумуларының чагырга даргаларының;

Чөөн-Хемчик кожуунуң Чадаана хоорайының, Теве-Хая, Баян-Тала, Шеми, Чыргакы болгаш Хорум-Даг сумуларының чагырга даргаларының;

Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурнуң, Кара-Хаак, Сукпак, Кур-Чер, Шамбалыг, Ээрбек, Баян-Кол, Элегес-Аксы, Черби болгаш Терлиг-Хая сумуларының чагырга даргаларының;

Чеди-Хөл кожуунуң Сайлыг болгаш Элегес сумуларының чагырга даргаларының;

Таңды кожуунуң Арыг-Бажы, Успенка, Дүрген болгаш Балгазын суурларының чагырга даргаларының соңгулдаларын 2002 чылдың **апрель 28-те** эрттирер.

3. Бо Чарлык ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК.
Кызыл хоорай.
№ 1090
2002 чылдың январь 5.

Чаагай күзээшкиннер

Хүндүлүг Шериг-оол Дизижикович!

Чаа 2002 чыл-биле сеткилдиң ханызындан байыр чедирдим. Бо чыл угаан-бодал болгаш материалдыг адырларга, бистиң чурттарывыстың улам ыңай каттыжарының, бистиң акы-дуңма улустарывыстың сырый каттыжарының болгаш делегей сайзыралынга оларның туруштарының быжыгарының оруунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглеттинер дээрзинге бүзүрээр мен.

Силерге, Силерниң төрелдериңерге болгаш чоок кижилериңерге кадыкшылды, аас-кежиин болгаш чаагай кежикти күзедим.

Александр ЛУКАШЕНКО,
Белорусь Республиканың президентизи.

Январь 13 — Россияның Парлалга хүну

ХЕРЭЭНГЕ БЕРДИНГЕННЕР

Тыва Республиканың Парлалга болгаш телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитеди эрткен чылын массалыг информация чепсектериниң ажылын экижидер, журналистерниң чогаадыкчы идепкейин көдүрер дээш элээн ажылдарны чоруткан. Редакциялар акшатөгерикти бюджеттен, планнаан дотациязын долузу-биле ай санында доктаамал ап келген. Ынчангаш республика солуннары үзүктел чок үнген, тиражы өскен. Солуннарның арыннарынга республикада янзы-бүрү болуушкуннарны, Президентиниң, Чазактың ажыл-чорудулгазын долузу-биле номчукчуларга чедирер дээш редакцияның коллективтери — журналистер шудургу ажылдаанын демдеглээр апаар. Эрткен чылын бистиң республикага төөгүлүг политиктиг болуушкуннар болгулаан. Бирээде, бистиң чонувус референдум-биле Тыва Республиканың Чаа Конституциязын бадылап, хүлээп алган. "Шын", "Тувинская правда" солуннар, республика типографиязы Үндезин Хоойлунуң төлевилелин парлап үндүрер, чонга таныштырар, ук чугула документини парлап үндүрер улуг ажыл-херекти кылганнар. Чаа Конституция езугаар беш эң чугула Тыва Республиканың хоойлуларын чогуур үезинде парлап үндүрген, чонга таныштырган.

Эрткен чылын Тыва Республиканың тургустунганындан бээр 80 чылын калбаа-биле демдегледивис, ол юбилейге хамаарышкан хөй хемчеглерни бистиң солун, сеткүүлүвүс, радио, телевидениевис кылганнар.

Бистиң комитет, республиканың Журналистер эвилели Тыва Республиканың 80 чылынга тураскааткан фото-чуруктар,

(Уланчызы 2-ги арында).

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Чаа чыл байырлалдарының хүннеринде Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оолдуң адынга күрүнеиң федералдыг яамыларының болгаш ведомстволарының, РФ-тиң девискээрлериниң удуртукчуларындан байыр чедирген хөй санныг телеграммалар келген. Байыр чедиргеннер болза:

В.В.Путин — Россия Федерациязының Президентизи;

Г.Н.Селезнев — РФ-тиң Күрүне Думазының Даргазы;

Г.Ю.Семигин — РФ-тиң Күрүне Думазының даргазының оралакчызы;

В.В.Симученков — РФ-тиң Чиңгине прокурорунуң оралакчызы;

С.Миронов — РФ-тиң Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң Даргазы;

В.Рушайло — РФ-тиң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретары;

Л.В.Драчевский — РФ-тиң Президентизиниң Сибирь федералдыг округунуң бүрүн эргелиг төлээзи;

Н.В.Холодов — Тыва Республика талазы-биле федералдыг кол инспектор;

Ш.Д.Ооржак — Тыва Республиканың Президентизи;

К.Н.Илюмжинов — Калмык Республиканың президентизи;

Б.А.Говорин — Иркутск областың губернатору;

Б.А.Мальцов — Томск областың Күрүне Думазының даргазы;

В.Боровский — Иркутск областың Хоойлужудулга Хуралының даргазы;

В.В.Леонов — Новосибирск областың депутаттар Совединиң даргазы;

В.В.Филиппов — Саха (Якутия) Республиканың Хоойлужудулга палатазының даргазы;

Ю.И.Вечкасов — Пенза областың Хоойлужудулга хуралының даргазы;

В.Н.Климов — Ленинград областың Хоойлужудулга хуралының даргазы;

М.И.Семенов — Бурят Республиканың Улус Хуралының даргазы;

В.Н.Штыгашев — Хакас Республиканың Дээди Совединиң даргазы;

Д.М.Табаев — Алтай Республиканың Күрүне хуралының (Эл Курултай) даргазы;

А.В.Усс — Красноярск крайның Хоойлужудулга хуралының даргазы;

В.А.Озеров — Хабаровск крайның Хоойлужудулга Думазының даргазы;

К.Б.Толкачев — Башкортостан Республиканың Күрүне Хуралының (Курултай) даргазы;

А.А.Суриков — Алтай крайның чагырга даргазы;

С.Иванков — "Российская газета" солуннуң Сибирьде төлээлелге чериниң директору;

Ч.Ч-Д. Ондар — РФ-тиң Күрүне Думазының депутады;

К.А.Бичелдей — РФ-тиң Күрүне Думазының депутады;

М.И.Лапшин — Россияның Аграр партиязының даргазы, Күрүне Думазының депутады;

Н.И.Рыжков — бараан бүдүрүкчүлериниң Россияда эвилелиниң президентизи, Күрүне Думазының депутады;

Д.Пунцаг — Моол Республиканың консулу;

Ч.А.Удумбара — РФ-тиң Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү.

Бедик шаңналдар-биле

Тыва Республиканың Президентизи Ш.Д.Ооржактың 2002 чылдың январь 4-те №1085 Чарлыы-биле экономика талазы-биле ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш РЭА-ның СС-тиң бойдус курлавырларын комплекстиг шиңгээдип алыр Тывада институдунуң улуг эртем ажылдакчызы **Калгажик Ондарович ШАКТАРЖЫКТЫ** Тыва Республиканың "Шылгараңгай күш-ажыл дээш" медалы-биле шаңнаан.

ТР-ниң Президентизи Ш.Д. Ооржактың 2002 чылдың январь 4-те №1086 Чарлыы-биле инвалидтерниң социал камгаладылга ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Бүгү-россияның дүлейлер ниитилелиниң Тывада девискээр салбырының даргазы **Лариса Викторовна ОЮНГА** "Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы" хүндүлүг атты тывыскан.

ТР-ниң Президентизи Ш.Д. Ооржактың 2001 чылдың декабрь 29-та №1083 Чарлыы-биле көдээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Таңды кожуун чагырга-зының Дүрген сумузунда дайын болгаш күш-ажыл хоочуннарының чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Анатолий Владимирович ПОРОЖНЕВСКИЙГЕ** "Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы" хүндүлүг атты тывыскан.

ХЕРЭЭНГЕ БЕРДИНГЕННЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

материалдар бижиир, дамчыдылгалар кылыр конкурстарны чарлааннар. Бо конкурстарга хоочун-даа, аныяк-даа журналистеривис, чогаалчыларывыс идепкейлиг киришкеннер. Январь 13-те болур Россияның Парлалга хүнүн таварыштыр ол конкурстуң тиилекчилеринге шаннал-дарны тыпсыр бис. Фото-чурук конкурзунуң түннелин эрткен чылын сентябрьда үндүргеш, тиилекчилерге шанналдарны тывыскан бис. Ол конкурска шилиттинген чурук делгелгезин хөгжүм-шии театрынга Республика хүнүнде, 2001 чылдың август айда, делгээн бис, чон улуг сонуургал-биле көрген.

Республиканың ном үндүрер чери 2001 чылда багай эвес ажылдаан. Боттарының планнап алган ажылдарын күүсеткен. Оон аңгыда ТАР-ның 80 чылынга тураскааткан сувенир номнарны үе-шаанда кылып үндүргенин мактаар апаар. Ол номнар байырлалга келген аалчыларга кончуг солун суй белектер болган. Республикага номнар үндүрер талазы-биле 2002-2005 чылдарда программаны ажылдап кылган. Чазак, Дээди Хурал ону деткээн, программаны бадылаан. Чылдыңна республиканың бюджединден ол программаны боттандырары-биле 5 млн. рубльди үндүрери көрдүнген.

Эрткен чылын республика типографиязында улуг ажыл кылдынган. Солун парлаар чаа машинаны ажыглалга киирген бис. Инвестиция программазы таварыштыр Президентивис биске 4 млн. акшаны чаа солун парлаар машина садып алыры-биле берген. Оон түннелинде типографияның ажылы экижээн, чаа технологияже кирген, ажылдың бүдүрүкчүлүү барык ийи катап өскен, солуннарның шынары экижээн, формады өскерилген. Типография республикадан дашкаар парлап турар солуннарны ам бодунга парлаар арга тургустунган, ынчангаш типографияның саң-хөө талазы-биле байдалы экижиир.

Бистиң комитетке Таңдыда "Таңды-Уула", Улуг-Хемде "Улуг-Хем", Чөөн-Хемчикте "Чаа орук", Барыын-Хемчикте "Хемчиктиң сылдызы" солуннар хамааржыр. Эрткен чылын федералдыг программадан ол солуннарга 40-50 муң дузаламчы акшаларны бээрин чедип алган бис. Оон аңгыда федералдыг программадан "Таңды-Уула" солун редакциязынга компьютерлерни садып алыры-биле 170 муң акшаны берген. Ам ол кожуун солунун республика типографиязынга парлаарын планнап турар бис.

2002 чылда бистиң комитеттиң мурнунда кандыг сорулгалар тургустунуп турарыл?

Ам комитеттиң хүлээлгези болза бюджетте көрдүнген акша-төгерикти Саң-хөө яамызындан дугуржуп алыры болур. Республика бюджединден акша алыры канчаар-даа аажок берге айтырыг, ынчалза-даа саң-хөө сайыды бо айтырыгның чугулазын билир, көрдүнген акша-төгерикти бээринге бүзүрээр бис.

Журналистерниң сорулгазы республиканың чурттакчыларынга республиканың политика, социал-экономика, культура амыдыралында болуушкуннарны чонга шыны-биле чедирери болур. Тыва Республиканың Президентизиниң, Чазааның, Дээди Хуралының ажыл-чорудулгазын калбаа-биле чырыдары. Солун, сеткүүлге, радио, телевидение дамчыдылгаларынга республиканың ажыл-агый амыдыралының бурунгаар хөгжүлдезин, ында четпестерни доктаамал бижип, дамчыдып тургаш, эрге-чагырга, ажыл-агый органнарынга боттуг дузаны чедирер.

Чаа үнүп келген чылда республиканың журналистериниң мурнунда харыысалгалыг ажылдар туруп турар. Ол болза соңгулдалар-дыр. Амгы үеде Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларынга белеткел эгелээн. Агитацияны солун, сеткүүлге, радио, телевидение дамчыштыр хажыдыышкын чок, хоойлу ёзугаар чорударын чедип алыр ужурлуг бис.

Радио, телевидениениң, типографияның материал-техниктиг байдалын экижидер талазы-биле ажылды күштелдирер бис. Бо чылын республиканың инвестиция программазы ёзугаар республика типографиязынга 2 млн. рубльди бээри көрдүнген. Ол акша-биле типографияга өңнүг номнар, альбомнар парлаар машина садып алыр. Бир эвес ол айтырыг шиитпирлеттине берзе, бистер Саян артынче өңнүг номнар чагыдып парлаарын соксаткаш, бүгү номнарны республика типографиязынга парлаар болу бээр бис.

Амгы үеде радио, телевидение дамчыдылгаларын республиканың чону шупту дыңнавайн, көрбейн турар. Бо айтырыгны шиитпирлээри кончуг нарын, чүге дээрге радио, телевидениениң материал-техниктиг чепсектери федералдыг өнчүге хамааржыр. Ынчангаш радио, телевидение хөгжүлдези чүгле федералдыг акша-төгериктен хамааржыр. Бо айтырыгны республиканың радио, телевидениезин удуртур даргаларывыс чедир шиитпирлевейн турар. Радио, телевидениениң хөгжүлдезин, сайзыралын чедип алыр дээш боттуг хемчеглерни алыры күзенчиг.

Январь 13-те Россияның Парлалга хүнү болгай. Ынчангаш республиканың бүгү журналистеринге оларның профессионал байырлалын таварыштыр чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, оларга, оларның өгбүлелеринге, төрел-дөргүлдеринге каң дег кадыкшылды, ааскежикти, чогаадыкчы ажылижинге улуг-улуг чедиишкиннерни күзээр-дир мен.

Очур ШИРИНДҮҮ.
ТР-ниң Парлалга, телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар чепсектериниң херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы.

Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының доктаалдары

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, депшидилге эгелекчилериниң, соңгулда каттыжыышкыннарының, соңгулда блоктарының Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери соңгулда документилерин, хол үжүү салдырар хуудустарда сан-медээлерниң ылаптыын хынаар болгаш хүлээп алыр талазы-биле Дүрүмнү болгаш Ажылчын бөлүктүң составын бадылаар дугайында

2002 чылдың январь 4 № 82/345 Кызыл хоорай

«Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 39 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. 2002 чылдың март 17-де болур Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, депшидилге эгелекчилериниң, соңгулда каттыжыышкыннарының, соңгулда блоктарының Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери соңгулда документилерин, хол үжүү салдырар хуудустарда сан-медээлерниң ылаптыын хынаар база хүлээп алыр талазы-биле Ажылчын бөлүктүң дугайында Дүрүмнү бадылаар. (№1 капсырылга).

2. Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, депшидилге эгелекчилериниң, соңгулда каттыжыышкыннарының соңгулда блоктарының Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери соңгулда документилерин, хол үжүү салдырар хуудустарда сан-медээлерниң ылаптыын хынаар база хүлээп алыр Ажылчын бөлүктүң составын бадылаар (№ 2 капсырылга).

3. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

* * *

№ 2 КАПСЫРЫЛГА
Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының 2002 чылдың январь 4-те №82/345 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, депшидилге эгелекчилериниң, соңгулда каттыжыышкыннарының, соңгулда блоктарының Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери соңгулда документилерин, хол үжүү салдырар хуудустарда сан-медээлерниң ылаптыын хынаар болгаш хүлээп алыр талазы-биле Ажылчын бөлүктүң составы

Кара-Сал Людмила Ывыевна – бөлүктүң удуртукчузу; Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының секретары

Монгуш Шолбан Чыргал-оолович – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү, бөлүктүң удуртукчузунуң оралакчызы

Семис-оол Шораана Дадар-ооловна – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү, бөлүктүң удуртукчузунуң оралакчызы

Долзатмаа Дандар Калбаевич – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Дамдын Седип-оол Иванович – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Сат Светлана Чечек-ооловна – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Руденко Владимир Анатольевич – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Ооржак Каң-оол Чүльдүмович – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Рудзевич Светлана Владимировна – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кол бухгалтери

Саая Аяс Плоткаевич – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кол специализиюризи

Монгалбии Наталья Кородаевна – Тыва Республиканың Чазак чанында ЗАГС килдизиниң начальниги (дугуржулга ёзугаар)

Челтыкмашева Зоя Прокопьевна – «Жилье» септелге-ажыглал бүдүрүлгезиниң мастери (дугуржулга езугаар)

Монгуш Кушаа Базырович – РФ-тиң Айыыл чок чоруунуң федералдыг албанының Тыва Республикада эргелелиниң килдис ажылдакчызы (дугуржулга езугаар)

Ондур Баяна Кызыл-ооловна – Россия Федерациязының Үндүрүг албан яамызының эргелелиниң Тыва Республикада кол күрүндүрүг инспектору (дугуржулга езугаар)

Монгуш Маадыр-оол Кавааевич – үндүрүг полициязының капитаны, Россия Федерациязының Үндүрүг полициязының федералдыг албанының Тыва Республикада эргелелиниң 1-ги категориязының специализи (дугуржулга езугаар)

Афанасьева Ирина Валерьевна – Тыва Республиканың ИХЯ-ның эксперт-криминалдыг килдизиниң ажылдакчызы (дугуржулга езугаар).

Дептиз-оол Болат Михайлович – Тыва Республиканың ИХЯ-ның эксперт-криминалдыг килдизиниң ажылдакчызы (дугуржулга езугаар)

* * *

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидаттардан, депшидилге эгелекчилериндан, соңгулда каттыжыышкыннарының болгаш соңгулда блоктарының төлээлеттирген кижилериндан Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынга кирген соңгулда документилерин хүлээп алыр, хынаар болгаш шыгжаар Чурумунуң дугайында

2002 чылдың январь 4 № 82/346 Кызыл хоорай

«Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34 чүүлүнүң 3-6 пунктуларынга, 35 чүүлүнүң 11, 12 пунктуларынга, 38 чүүлүнүң 1 пунктузунга, 75 чүүлүнүң 2 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. 2002 чылдың март 17-де болур Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидаттардан, депшидилге эгелекчилериндан, соңгулда каттыжыышкыннарының болгаш соңгулда блоктарының төлээлеттирген кижилериндан Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче кирген соңгулда документилерин хүлээп алырының, хынаарының болгаш шыгжаарының Чурумун бадылаар (кожуп каан).

2. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

* * *

Тыва Респбликаның Төп соңгулда комиссиязы 2002 чылдың январь 4-те № 82/346 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирер үеде кандидаттардан, депшидилге эгелекчилеринден, соңгулда каттыжыышкыннарының болгаш блоктарының төлээлеткен кижилеринден Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынга кирген соңгулда документилерин хүлээп алырының, хынаарының болгаш шыгжаарының

ЧУРУМУ

I. 1. Кандидаттардан, депшидиишкин эгелекчилеринден, соңгулда каттыжыышкыннарының болгаш блоктарының төлээлеткен кижилеринден документилерни хүлээп алырын бодунуң ажылчорудулгазын Комиссияның бадылаан доктаалы-биле Ажылчын бөлүк дугайында Дүрүмге дүүштүр Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының доктаалы-биле тургускан. Ажылчын бөлүк хынаар, ажылдап кылыр болгаш шыгжаарын боттандырар.

I.2. "Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунуң (моон ыңай Тыва Республиканың Хоойлузу дээн), ТР-ниң ТСК-ның 2002 чылдың январь 4-те доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирер үеде кандидаттарның, бүрүткээн кандидаттарның соңгулда фондуларының акша-хөреңгизин тургузар болгаш чарыгдаар чурумунуң дугайында Инструкцияның (моон ыңай инструкция дээн), Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының 2002 чылдың январь 4-те доктаалы-биле бадылаан документилер даңзызының болгаш хевирлериниң (моон ыңай документилер даңзызы дээн) база Тыва Республиканың Хоойлузунуң I болгаш 2 капсырылгаларынга дүүштүр ат салган хуудустарны, соңгулда документилерин хүлээп алырын Ажылчын бөлүк боттандырар.

I.3. Кандидатты бүрүткээн дугайында, кандидаттың үнүп чорутканының дугайында, бүрүткеткен кандидаттың, бүзүреттирген кижилерни бүрүткээн дугайында, соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннерин томуйлаар дугайында соңгулда документилерин Ажылчын бөлүк хүлээп алыр болгаш хынаар.

Ат салган хуудустарны, орулгалар, өнчүлер дугайында документилерни, саңхөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен кижилерниң документилерин, баштайгы саң-хөө отчедун хүлээп алырын болгаш хынаарын Ажылчын бөлүк боттандырар.

Кандидаттардан, депшидиишкин эгелекчилеринден, соңгулда каттыжыышкыннарының, блоктарының (моон ыңай документилер хүлээп алыры дээш харыысалгалыг кижилерниң дээн) төлээлеткен кижилеринден документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижини Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу тодарадыр.

I.4. Документилер хүлээп алган харыысалгалыг кижилер киирген документилерниң долу болгаш шын болурун, оларның комиссияның норма, эрге-хоойлу актыларынга дүгжүп турарын хынаар.

I.5. Кандидаттан, депшидиишкин эгелекчизинден, төлээлеткен кижиден кирген документилерни соңгулдаларның ниити түңнелин парлагыже чедир чогуур бөлүкке шыгжаар.

I.6. Документилер хүлээп алган харыысалгалыг кижи оларны хүлээп алган дугайында шынзылга берген соонда киирген бүгү документилерниң хоолгаларын Ажылчын бөлүктүң удуртукчузунга (Ажылчын бөлүктүң удуртукчузунуң оралакчызынга) дораан дамчыдар.

2. Кандидаттарны бүрүткээри-биле документилерни хүлээп алыры

2.1. Документилерни хүлээп алыры

2.1.1. Кандидатты бүрүткээри-биле кандидат азы төлээлеткен кижи соңгукчуларның ат салган хуудустарынга үндезилээш, Тыва Республиканың Хоойлузунуң 38 чүүлүнүң 1 болгаш 2 пунктуларынга дүүштүр документилерни комиссияга киирер.

2.1.2 Документилер хүлээп алган харыысалгалыг кижи кандидаттан азы төлээлеткен кижиден кандидат кижи дугайында Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34 чүүлүнүң 5-7 пунктуларынга 35 чүүлдүң 11 пунктузунга дүүштүр өскерилген медээлерни хүлээп алыр, а ол ышкаш ол өскерилгелерни бадыткап турар чогуур документилерни хүлээп алгаш, алган дугайында шынзылганы белеткээр.

2.1.3. Харыысалгалыг кижи кандидаттан азы төлээлеткен кижиден кандидат бүрүзүнүң 3х4 см хемчээлдиг ийи-ийи фото-чуруун хүлээп алыр, чурук бүрүзүнүң артынга кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын бижиир.

2.1.4. Документилер хүлээп алган харыысалгалыг кижи документилер хүлээп алыр, хынаар талазы-биле саң-хөө бөлүүнүң кежигүнүн чалап эккелгеш, ол кижи кандидаттан азы төлээлеткен кижиден документилер даңзызында айыткан документилерни, кандидатты бүрүткээри-биле ооң саң-хөө отчедун хүлээп алыр.

2.2 Документилерни хынаары (ат салган хуудустардан аңгы).

2.2.1. Документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижи кандидат дугайында мурнунда комиссияга киирген медээлерде өскерилгелериниң дугайында медээлерни комиссияга киирер.

2.2.2. Ажылчын бөлүк ону бүрүткээри-биле кандидат дугайында медээге өскерилгени киирер.

2.2.3. Киирген документилериниң бижимелинде, утказында билдинмес будулгаазынныг чүүлдер үнүп келзе, оларны кандидат азы төлээлеткен кижи чайладып шыдавас болза, Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу кандидат азы төлээлеткен кижи база документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижи турда, чыгган документилерни дедир эгитпейн, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглер алырын кандидатка азы төлээлеткен кижиге саналдаар.

2.2.4. Документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижи кандидаттан азы соңгулда каттыжыышкынының, блогунуң төлээлеткен кижизинден документилер хүлээп алган хүнде Тыва Республиканың Хоойлузунуң 39 чүүлүнүң 1, 2 пунктуларынга дүүштүр мурнунда шииттирген кандидаттарның чедир эрттирбээн хуусаазының, хамааты байдалының дугайын, өске-даа медээлерни чогуур яамыларга, ведомстволарга киирери-биле оларның хоолгаларын белеткээр.

2.2.5. Документилер хүлээп алыр, хынаар талазы-биле саң-хөө бөлүүнүң кежигүнү кандидаттан азы соңгулда каттыжыышкынының, блогунуң төлээлеткен кижизинден документилерни хүлээп алган соонда Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34 чүүлүнүң 6 пунктузунга дүүштүр чогуур яамыларга болгаш ведомстволарга киирери-биле орулгаларының хемчээлининиң, үндезиннериниң, өнчүзүнүң дугайында кандидаттарның киирген медээлериниң шын-мегезиниң дугайында медээни белеткээр.

2.2.6. Ажылчын бөлүк Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының хуралы болурунга чедир бир хүнден орай эвесте чогуур яамыларның болгаш ведомстволарның киирген харыыларын барымдаалап, кандидатты бүрүткээри-биле киирген бүгү документилерни долу хынаарын боттандырар, киирген документилерни хынаан дугайында түңнелди Ажылчын бөлүктүң удуртукчузунга киирери-биле белеткээр.

2.3. Ат салган хуудустарны хүлээп алыры база хынаары

2.3.1. Кандидатты бүрүткээри-биле соңгукчуларның ат салган хуудустарынга үндезилээш, кандидат азы төлээлеткен кижи ат салган хуудустарны оларны хүлээп алыр талазы-биле Ажылчын бөлүкке дужаар. Ат салган хуудустарны Тыва Республиканың Хоойлузунуң 37-39 чүүлдеринде доктааткан нормаларга болгаш негелделерге дүүштүр хүлээп алыр болгаш хынаар.

Кандидат азы соңгулда каттыжыышкынының, блогунуң төлээлеткен кижизи Ажылчын бөлүкке ат салган хуудустар-биле кады соңгукчуларның ат салганының түңнелдериниң дугайында протоколду ийи экземплярны киирер.

2.3.2. Ат салган хуудустарны хүлээп алыр үеде Ажылчын бөлүктүң хынаар чүүлдери болза:

— ат салыышкыннарының түңнелдериниң дугайында протоколда айыткан папкаларның болгаш ат салган хуудустарның санын дүүштүрери; дүүшпейн барган таварылгада протоколдуң ийи экземплярынга бөлүктүң кежигүнү чогуур эдилгени киирер;

— комиссияга киирер ат салган хуудустарда соңгукчуларның саны Тыва Республиканың девискээринде бүрүткээн соңгукчуларның ниити санындан 2 хуудан эвээш эвес болур болгаш ат салыышкыннарының санын бүрүткээринге эргежок чугула Тыва Республиканың Хоойлузунда доктаатканындан хөй бооп болур;

— ат салыр хуудустарны шын бижээнин хынаар.

2.3.3. Ат салган хуудустарлыг папка бүрүзүнге комиссияның таңмазын салыр.

2.3.4. Ат салыышкыннарының түңнелдериниң дугайында протоколга, документилерге өскерилгелер киирген таварылгада Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу эткен чүүлдерин айыткаш, ук документилерни кандидаттарга, соңгулда каттыжыышкыннарының, блоктарының бүзүреттирген кижилеринге көргүзер. Ооң соонда ук документини ону хүлээп алыр харыысалгалыг кижиге дамчыдар.

2.3.5 Ат салган хуудустарны хүлээп алган соонда документилерни хүлээп алган дугайында ийи экземпляр шынзылганы тургузар, аңаа хүлээп алган хүнүн, үе-шагын айтыр, ооң соонда шынзылганың ийи экземплярынга кандидат азы төлээлеткен кижи ат салыр.

Ооң соонда документилерни хүлээп алыр харыысалгалыг кижи кандидат азы төлээлеткен кижи киржип турда, соңгулда документилерин хүлээп алган түңнелдерниң дугайын Ажылчын бөлүктүң удуртукчузунга илеткээр. Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу документилерни хүлээп алганының дугайында шынзылганы төлээлеткен кижиге бээр азы илерээн четпестерни чайладыр дугайында шиитпирни хүлээп алыр.

Төлээлеткен кижи айыткан четпестерни чайладырындан ойталаан таварылгада Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу төлээлеткен кижиге документилерни хүлээп алган дугайында шынзылганы бээр дугайында шиитпир хүлээп алыр.

Документилерни хүлээп алган дугайында шынзылганы төлээлеткен кижиге бээр хүн документилерни хүлээп алган хүн болур.

2.3.6 Ат салган хуудустарны хынап турар үеде кандидат азы соңгулда каттыжыышкыннарының, блоктарының кандидатты депшиткен черлериниң бүзүреттирген кижилери киржир эргелиг.

Ат салган бүгү хуудустарны хынаар.

2.3.7. Ат салыр хуудустарда киирген медээлериниң шын, мегезин хынаарынга хамааржыр чүүлдер болза:

— Тыва Республиканың Хоойлузунуң № 1 болгаш 2 капсырылгаларында доктааткан ат салыр хуудустуң хевирин сагыыры;

— соңгукчу дугайында эргежок чугула бүгү медээлерни ат салыр хуудуска киирер; фамилиязын, адын, адазының адын, төрээн чылын (18 харлаанда төрүттүнген хүнүн, айын), чурттап турар чериниң адрезин, паспортун азы ону солаан документини берген хүнүн, сериязын, номерин, а ол ышкаш соңгукчунуң адын боду салганын, хүнүн айтыр;

— соңгукчу дугайында медээни холбиле бижээн турар негелдени хандырары;

— ат салыр хуудуска ону чыгган кижиниң бүзүреткен хол үжүү ыяап-ла турар, аңаа ооң фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар чериниң адрезин, паспортунуң азы ону солаан документизиниң сериязын, номерин берген хүнүн, соңгукчуларның ат салыышкыннарын бүзүреткен хүннү, а ол ышкаш депутатка кандидаттың бүзүреткен хол үжүүн, ат салыр хуудусту бүзүреткен хүннү айтыр;

— ат салган хуудустарны соңгулда комиссиязынга киргиже чедир кандидатты депшиткен эгелекчилерниң ап каапканы (шыйып каапкан) аттарны болгаш медээлерни хынавас болгаш учетка киирбес;

— бир эвес хыналда үезинде хыналда кылган хуудустарга чаңгыс соңгукчунуң адын элээн каш катап киирген болза, чүгле ооң чаңгызын шын деп санаар;

— соңгукчунуң ат салган хол үжүүн шын азы меге деп көөр.

2.3.8. Шын эвес деп санаар хол үжүү болза:

— Тыва Республикада идепкейлиг соңгуур эргези чок кижилерниң холунуң үжүү база ат салыр хуудустарга шынга дүүшпес медээлерни айыткан соңгукчуларның хол үжүү болур. Бо таварылгада иштики херектер органының тускай шынзылгазы азы эксперттиң түңнели барда, хол үжүүн шын эвес деп санаар;

— Тыва Республиканың Хоойлузунуң 37 чүүлүнүң 6 пунктузунда айытканын езугаар, шын эвес деп көөр хол үжүү;

— Тыва Республиканың Хоойлузунуң негеп турары кандыг-бир медээни айытпаан соңгукчунуң хол үжүү;

— янзы-бүрү кижилериниң өмүнээзинден бир кижиниң кылган азы бир кижиниң өмүнээзинден өске кижиниң кылганы хол үжүү;

— ат салыр хуудуска соңгукчуларның хол-биле биживээн азы карандаш-биле бижээн хол үжүү;

— соңгукчу болгаш ат салган хуудустарны бүзүредир кижи хуудусту киирер хүннү эдип каан хол үжүү, бир эвес ол эдигни соңгукчу болгаш ат салган хуудусту бүзүредип турар кижи эдигни албан езузу-биле айытпаан болза, а ол ышкаш ат салган хүнүн соңгукчулар боттары биживээн болза база хоржок;

— бир эвес ат салыр хуудуска ат салыышкынын чорудуп турган кижи хууда холунуң үжүү-биле бүзүретпээн болза, а ол ышкаш соңгулда каттыжыышкынының, блогунуң, соңгукчуларның эгелекчи бөлүүнүң төлээлекчи кижизи бүзүредип ат салбааны, азы хол үжүү меге болганда, ындыг хол үжүктерин меге деп санаар;

— соңгукчулар дугайында медээлерге соңгукчулаңның эдиглер кылган хол үжүү, бир эвес соңгукчу болгаш ат салган хуудустарны бүзүредип турар кижилер ол эдиглер дугайын албан езузу-биле дыңнатпаан болза.

2.3.9 Бир эвес шын эвес ат салыышкыннарының түңү ат салыышкыннарының ниити түңүнден 15 хуу ажа бээр болза, кандидатты бүрүткевес.

2.3.10 Ат салган хуудустарны хынаары доозулган соонда (оларны хүлээп алган хүнден 4 хүнден орай эвесте) хыналданың түңнелдериниң дугайында ийи экземпляр

(Уланчызы 6-гы арында).

Тыва Республиканың

"2001 чылда Тыва Республиканың республика бюджединиң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер болгаш немелделер киирер дугайында"

Дээди Хурал 2001 чылдың декабрь 25-те хүлээн алган

1 чүүл. "2001 чылда Тыва Республиканың республика бюджединиң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни болгаш немелделерни киирер:

1. 1-ги чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

"2001 чылда Тыва Республиканың республика бюджедин орулгалар талазы-биле 2967429 муң рубль түңге база чарыгдалдар талазы-биле 2967429 муң рубльге түңге доктаадыр".

2.11-ги чүүлге дараазында өскерилгелерни киирер:

"ҮНДҮРҮГЛЕРДЕН ОРУЛГАЛАР, шупту" деп кезекте "109805" деп түңну "114023" деп түң-биле солуур.

"Хуу кижилерниң орулгаларындан үндүрүглер" деп кезекте "48940" деп түңну "53158" деп түң-биле солуур.

"ҮНДҮРҮГЛЕРДЕН ЭВЕС ОРУЛГАЛАР, шупту" деп кезекте "8488" деп түңну "3287" деп түң-биле солуур.

"Күрүне өнчүзүнде турар эт-хөреңгилерден орулгалар, азы ажыл-чорудулгадан" деп кезекте "1938" деп түңну "2908" деп түң-биле солуур.

"Үндүрүглерден эвес, өске-даа орулгалар" деп кезекте "1235" деп түңну "108" деп түң-биле солуур,

дараазында уткалыг абзацты ап кааптар:

"Административтиг төлевирлер болгаш хавырыышкыннар	
олардан:	5044
Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунуң талазы-биле күрүне инспекциязындан тыртып турар хавырыышкыннар (торгаалдардан аңгыда)	5044"

"ӨСКЕ ДЕҢНЕЛДЕРНИҢ БЮДЖЕТТЕРИНДЕН" деп эгени дараазында эдилге-биле бижиир:

"ӨСКЕ ДЕҢНЕЛДЕРНИҢ БЮДЖЕТТЕРИНДЕН шупту 2758197, ооң иштинде:	
Бюджет хандырылгазының деңнелин деңнээринге дотация	2208873
Олардан:	
Кыдыкы Соңгу түктүң районнарынче база аңаа деңнештирген чурттакчы чонну, социал адырның бүдүрүлгелерин база организацияларын болгаш чурттарга-коммунал ажыл-агыйын хандырары-биле чүктер дажып чедирер хуусаалары кызыгаарлыг черлерже нефть бараааннарын, оттулар түүл база аъш-чем бараааннарын (акцизтерге хамааржырындан аңгыда) садып алыр болгаш дажып чедиринге күрүнеден саң-хөө деткимчезинге субсидиялар	234812
Компенсациялар фондузу	203825
Ооң иштинде:	
"Россия Федерациязында инвалидтерниң социал камгаладылгазының дугайында" Федералдыг хоойлуну боттандырарынга субсидиялар	37390
"Бичии уругларлыг хамаатыларга күрүне пособияларының дугайында" Федералдыг хоойлуну боттандырарынга субвенциялар	166435
Девискээрлер хөгжүдеринге федералдыг программаларны боттандырарынга субсидиялар	100000
"Хоочуннар дугайында" Федералдыг хоойлуну боттандырарынга дотация	6564
Федералдыг адрестиг инвестиция программазын акшаландырарынга субвенциялар	82100
Орук ажыл-агыйын деткиирин акшаландырарынга субвенциялар	129430
"2005 чылга чедир Соңгу түктүң эвээш санныг үндезин чоннарын экономиктиг база социалдыг хөгжүдери" деп федералдыг тускай сорулгалыг программаны боттандырарынга акша-хөреңгилер	6195
"Соңгу түктүң уруглары" деп федералдыг тускай сорулгалыг программаны боттандырарынга акша-хөреңгилер	2500
Кыдыкы Соңгу түктүң районнарындан көжүп үнүп турар хамаатыларга чурттарга субсидиялары	500
Удур-дедир санажылга-биле ап турар акша-хөреңгилер, ооң иштинде күрүне эрге-чагырга органнарының хүлээп алганы шиитпирлериниң түңнелинде тыптып келген немелде чарыгдалдарның орнун тургузарынга акша-хөреңгилер	16010
Олардан:	
Бойдустуң чайгаар болган айыыл-халаптарын узуткаарынга акша-хөреңгилер	15379
Өске деңнелдиң бюджеттеринден өске-даа халас кирген акша-хөреңгилер	2200"

"КҮРҮНЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН" деп кезекте "444" деп түңну "889" деп түң-биле солуур,

"САЙГАРЛЫКЧЫ ЧОРУКТАН БАЗА ӨСКЕ-ДААА ОРУЛГА КИИРИП ТУРАР АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАДАН ОРУЛГАЛАР" деп кезекте "16148" деп түңну "22453" деп түң-биле солуур,

"БЮДЖЕТТИҢ КАРЫЛГАЗЫНЫҢ ИШТИКИ АКШАЛАНДЫРЫЫШКЫНЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИ" деп кезекти дараазында эдилге-биле бижиир:

"ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ РЕСПУБЛИКА БЮДЖЕДИНИҢ КАРЫЛГАЗЫНЫҢ ИШТИКИ АКШАЛАНДЫРЫЫШКЫНЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИ 68580

ооң иштинде:

Банкыларның тускай саннарында бюджеттиң акша-хөреңгилериниң артыышкыннарын өскертири	11013
Олардан:	
Отчеттуг үениң эгезинде артыышкыннар	11013
Өске деңнелдиң бюджеттеринден алган бюджет чээлилери	57267
Күрүне өнчүзүнде турар эт-хөреңгини сатканындан кирген акша-хөреңгилер	300
Олардан:	
Республика өнчүзүнде турар организацияларны хуужутканындан кирген акша-хөреңгилер	130
Күрүнениң, аңаа хамааржыр акцияларын сатканындан кирген акша-хөреңгилер	170"

3. Тыва Республиканың Хоойлузунга № 1, 2, 3, 5, 7, 8 капсырылгаларны дараазында эдилге-биле бижиир (капсырган).

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК.

Кызыл хоорай №1290
2001 чылдың декабрь 29.

"Тыва Республикада күрүнениң аныяктар политиказының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында

Дээди Хурал 2001 чылдың октябрь 10-да хүлээн алган

1 чүүл. "Тыва Республикада күрүнениң аныяктар политиказының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1. 18 чүүлдүң 4 пунктузун уштуп кааптар.

2. 19 чүүлдүң үшкү пунктузунуң ийиги кезээнде "Чөпшээрел бижикти ап тургаш, инфраструктура бүдүрүлгелери күркаайлы төлээринден хосталган туруп болур" деп сөстерни уштуп кааптар.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК.

Кызыл хоорай
2001 чылдың ноябрь 9
№ 1219.

"Россия Федерациязының Пенсия фондузунуң Тыва Республика талазы-биле салбырының 2001 чылда бюджединиң дугайында" Тыва Республиканың 2001 чылдың февраль 17-де № 930 Хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында

Дээди Хурал 2001 чылдың декабрь 24-те хүлээн алган

1 чүүл. "Россия Федерациязының Пенсия фондузунуң Тыва Республика талазы-биле салбырының 2001 чылда бюджединиң дугайында" Тыва Республиканың 2001 чылдың февраль 17-де № 930 Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлде " 903,3" деп санны "903,8" деп сан-биле солуур;

2) 2-ги чүүлде:

"Чаңгыс аай социал үндүрүгнүң (дадывырның) түңү" деп одуругда "353,0" деп санны "367,8" деп сан-биле солуур;

"Оон-даа өске киирилделер" деп одуругда "0,8" деп санны "0,2" деп сан-биле солуур;

"Россия Федерациязының Пенсия фондузунуң акша-хөреңгилери" деп одуругда "507,3" деп санны "493,6" деп сан-биле солуур;

3) 3-кү чүүлде:

"Пенсиялар төлээринге акшаландырыышкын" деп одуругда "881,1" деп санны "871,4" деп сан-биле солуур;

"Россияның Пенсия фондузунуң органнарын тударын" деп одуругда "21,1" санны "31,7" деп сан-биле солуур;

"капиталдыг салыышкыннар болгаш төлевилел ажылдар" деп одуругда "1,1" деп санны "0,7" деп сан-биле солуур.

2 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Президентизи Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай
№1286
2001 чылдың декабрь 29.

"XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номунуң дугайында"

Дээди Хурал 2001 чылдың декабрь 24-те хүлээп алган

"XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номун XX векте Тыванның төөгүзүнүң, ниитилелдиң болгаш күрүненің мурнунга ачы-хавыяалыг ооң шылгараңгай ажылдакчыларын хүндүлээриниң, эрткен, амгы болгаш келир үедеги салгалдарның мурнунга харыысалгазын медереп билириниң принциптерин барымдаалавышаан, үндүрген.

1 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне ному болза Күрүне ному болур эрге-байдалдыг болгаш аңаа киирери Тыва Республиканың дээди күрүне шаңналынга – Тыва Республиканың орденинге деңнежип турар.

2 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне ному Тыва Республиканың төөгү-культура талазы-биле салгалының документалдыг тураскаалы болуп турар болгаш күрүнеден камгалалдыг болур.

3 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номунче киирер кандидатураларны чугаалажып көөрүн Тыва Республиканың Чазак кежигүннери үштүң бири, Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаттарының үштүң бири база ниитилелдиң төлээлекчилериниң үштүң бири составтыг турар кылдыр деңүндезин-биле тургустунган күрүне комиссиязы боттандырар.

4 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номунуң чамдык номинацияларының талазы-биле күрүне комиссиязының чүүлдүг деп көргени кандидатураларны Тыва Республиканың Чазаанга чугаалажып көөрү-биле киирер болгаш Тыва Республиканың Чазак Даргазы Тыва Республиканың Улуг Хуралынга доктаадып бадылаары-биле киирер.

5 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номунуң эрге-байдалын база ооң тайылбыр бижиин Тыва Республиканың Чазаа доктаадыр болгаш Тыва Республиканың Улуг Хуралы бадылаар.

6 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номунуң бирги экземплярларын Тыва Республиканың Чазаа Тыва Республиканың Улуг Хуралынга, Тыва Республиканың Чазаанга, республиканың чурт- шинчилел музейиниң Алдын курлавырынга база Тыва Республиканың Төп күрүне архивинге кадагалап шыгжаары-биле дамчыдып бээр.

7 чүүл. "XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номун ниити тираж-биле үндүрерин Тыва Республиканың Чазааның шиитпири-биле чөпшээрээр.

"XX векте Тыванның алдарлыг кижилери" деп Күрүне номун үндүреринге чарыгдалдарны акшаландырарын Тыва Республиканың республика бюджединден боттандырар.

8 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп эгелээр.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК.

Кызыл хоорай
№1275 2001 чылдың декабрь 29.

хоойлулары

Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының актыларын парлаар база күштүг болуп эгелээр чурумунуң дугайында

Дээди Хурал 2001 чылдың декабрь 24-те хүлээп алган

1 чүүл. Тыва Республиканың девискээринге чүгле албан езузу-биле парлаан Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының актыларын ажыглаар.

2 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлузун, Тыва Республиканың хоойлузун Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазы сөөлгү эдилгези-биле хүлээп алган хүнде хоойлуну хүлээп алган деп санаар.

Тыва Республиканың конституция хоойлузун чүүлдүгзүнүп көрген деп санаар хүнү болза ону Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының чүүлдүгзүнүп көрген хүнү, чок болза Хоойлужудулга палатазының база Төлээлекчилер палатазының Тыва Республиканың Конституциязында доктааткан чурум езугаар ооң мурнунда хүлээп алганы эдилгезин чүүлдүгзүнген хүнү ол болур.

Тыва Республиканың хоойлузун чүүлдүгзүнүп көрген деп санаар хүнүн болза ону Төлээлекчилер палатазының чүүлдүгзүнүп көрген хүнү болур, бир эвес ону Төлээлекчилер палатазы 14 хонук дургузунда чугаалажып көрбээн болза, айыткан хуусаа төнгенде, дараазында хүнде, хүлээп алган деп санаар, чок болза Хоойлужудулга палатазының база Төлээлекчилер палатазының Тыва Республиканың Конституциязының доктааткан чуруму езугаар ооң мурнунда хүлээп алганы эдилгезин чүүлдүгзүнген хүнү ол болур.

3 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын Тыва Республиканың Чазак Даргазы оларга адын салган соонда, Тыва Республиканың Конституциязы-биле доктааттынган хуусаадан орайтатпайн, тыва база орус дылдарга албан езузу-биле парлаар ужурлуг.

Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын оларны хүлээп алган хүннүң соонда, он хонуктан орайтатпайн, парлаар.

4 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын Тыва Республиканың Чазак Даргазы оларны албан езузу-биле парлаар арга-биле чонга чарлап дыннадыр.

Тыва Республиканың конституцчу хоойлузун, Тыва Республиканың хоойлузун, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актызын "Шын", "Тувинская правда" азы доктаамал үнер "Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызы" деп солуннарга ооң сөзүглелин долузу-биле бир дугаар парлааны, албан езузу-биле парлааны ол болур.

Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Чазак Даргазының база Тыва Республиканың Чазааның нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын албан езузу-биле парлаары-биле Тыва Республиканның Чазак Даргазы чорудар.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын албан езузу-биле парлаары-биле чогуур палатаның Даргазы азы ооң оралакчызы чорудар.

5 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын өске-даа парлалга үндүрүлгелеринге парладып болур, а ол ышкаш телевидениеден база радиодан бүгү ниитиге медеглеп (чонга чарлап), күрүне органнарынга, албан-дужаалдыг кижилерге, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, организацияларга, харылзаа каналдарынга дамчыдып, машинага номчуур хевирге тарадып болур.

Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын аңгы үндүрүлге кылдыр-даа парлап болур.

6 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын оларны албан езузу-биле парлаан соонда, бир эвес федералдыг хоойлулар-биле, Тыва Республиканың хоойлуларыбиле, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле хоойлунуң күштүг болуп эгелээриниң өске чуруму доктааттынмаан болза, хары угда Тыва Республиканың бүгү девискээринге күштүг болуп эгелээр.

7 чүүл. "Тыва Республиканың хоойлужудулгазының чыындызы" болза Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының актыларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыктарын болгаш айтыышкыннарын, Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарын база айтыышкыннарын, Тыва Республиканың Конституция судунуң актыларын албан шугуму-биле парлап үндүрер доктаамал үндүрүлге болуп турар.

8 чүүл. "Тыва Республиканың хоойлужудулгазының чыындызы" беш кезектен тургустунган:

бирги кезээнге Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын парлаар;

ийиги кезээнге Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының доктаалдарын база өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын парлаар;

үшкү кезээнге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыктарын база айтыышкыннарын парлаар;

дөртку кезээнге Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарын база айтыышкыннарын парлаар;

бешки кезээнге Тыва Республиканың Конституция судунуң актыларын парлаар.

"Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызын" белеткеп база парлаарынга организастыг, методиктиг, хоойлу-дүрүм, материал-техниктиг база өске-даа хандырылганы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының доктааткан чурумун езугаар боттандырар.

9 чүүл. "Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызынга" парлаар актыларны чогуур дескараалаан дугаарларлыг чүүлдерге киирер. Актыларның капсырылгаларын актыларны киирген ол-ла чүүлдерге сыңырар.

Конституцчу хоойлуну база Тыва Республиканың хоойлузун парлап үндүрерде, хоойлунуң дугаарын, Хоойлужудулга палатазының база Төлээлекчилер палатазының ону хүлээп алган (чүүлдүгзүнген) хүнүн, аңаа ат салган албан-дужаалдыг кижини, аңаа ат салган черин база хүнүн, бүрүткел дугаарын айтыр.

Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын парлаарда, оларның адын, оларга ат салган албан-дужаалдыг кижини, оларны хүлээп алган черин база хүнүн, бүрүткел дугаарын айтыр.

Доктааттынган чурум езугаар өскерилгелер азы немелделер киирген Тыва Республиканың конституцчу хоойлузун, Тыва Республиканың хоойлузун, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын бүдүн хемчээли-биле албан езузу-биле дагын катап парлап болур.

10 чүүл. Тыва Республиканың конституцчу хоойлуларының, Тыва Республиканың хоойлуларының шуут бодун 10 чылдың дургузунда: бир экземплярын — Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынга, ийигизин — Тыва Республиканың Чазак Даргазынга, ооңбиле кады ол ийи экземплярлар болза кайызы-даа бир дугаар хоойлулар болур. 10 чыл эрте бээрге, бирги экземплярларын Тыва Республиканың Төп күрүне архивинге доктаамал шыгжаарыбиле дамчыдып бээр.

11 чүүл. Тыва Республиканың Президентизи, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) база Тыва Республиканың Чазаа боттарының хоойлу-дүрүм актыларын бо Хоойлуга дүүштүр эде кылыр.

12 чүүл. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден күштүг болуп эгелээр.

13 чүүл. Тыва Республиканың Президентизи Тыва Республиканың хоойлуларын "Тыва Республиканың хоойлужудулгазының чыындызының" үндүрүлгелеринге бо Хоойлу күштүг болуп эгелээринге чедир албан езузу-биле парлаар арга-биле чонга чарлап дыннатканын албан езузу-биле парлаан деп санаар.

Тыва Республиканың Президентизи Ш.ООРЖАК.

Кызыл хоорай №1277 2001 чылдың декабрь 29.

Чагырга даргаларынга сөс

БУРУНГААРЛААН

Чаа чүс чылдың, азы XXI вектиң бирги чылы доозулган. Кандыг көргүзүглерлиг ону доосканындан моон соңгаар чылдарда чедиишкинниг ажылдаарының магадылалы тургустунар. 2001 чылда кайы хире ажылдаанын база 2002 чылда кандыг сорулгаларны салганын чамдык кожуун чагыргазының даргаларындан бистиң корреспондентивис айтырган. Оларның допчу харыыларын мооң адааанда парладывыс. Каа-Хем кожууннуң чагырга даргазы Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгар:

– Каа-хемчилер чаа чүс чылдың бирги чылын багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. Тараа культураларының болгаш ногаа аймаанның чүгээр дүжүдүн өстүргеш, ажаап алган. Ол бодувустуң хереглелдеривиске четчир. Бюджеттиң орулга киирип алыр кезиин өстүрер дээш чогуур хемчеглерни алганывыстан ону 40 хуу өстүрер аргалыг болдувус. Чоннуң акша орулгазы өзүп орар.

Кыштаглаашкын шыңгыы шылгалда болгай, аңаа белеткелди баш удур чоруткан бис. Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, чурттакчы чоннуң одаар чүүлдериниң курлавыры бар, ооң сөөртүлгезинде үзүктелиишкин чок. Ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының байдалы амдыызында бергедээшкин чок, мал чемнери-биле хандырылгазы чүгээр.

Тыва Арат Республиканың тургустунганының 80 чылының байырлалын, чаңгыс чер-чуртуувус, көскү политиктиг күрүне ажылдакчызы, Тыванның улустуң чогаалчызы Салчак Калбакхөрекович Токаның төрүттүнгениниң бээр 100 чылын кожуунга калбаа-биле демдеглээн. Бо дээрге республика ужур-дузалыг хемчеглер болгай. Ажыл-агый айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге, четпестерни эдеринге оларга белеткелдер боттуг салдарны чедирген.

Кожууннуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында 2001 чылдың отчедундан алгаш көөрге, кожуунда бурунгаар шимчээшкин бар болган. Тыва Республиканың Президентизи болгаш Чазаа Каа-Хемниң экономиказын, социал адырын хөгжүдеринче доктаамал сагышты салып турары биске улуг деткимче болган.

Чаа үнүп келген 2002 чылда кожууннуң мурнунда шиитпирлээр ужурлуг биче эвес сорулгалар туруп турар. Бирги ээлчегде көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче кичээнгей салдынган. Чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн бедидер, малдың баш санын, оон алыр продукцияны көвүдедир хемчеглер алдынып турар. Оон аңгыда бодувустуң орулгавысты өстүрер дээш доктаамал ажылдап турар бис. Каа-хемчилер чаа чылда кожууннуң экономиказынга, социал адырынга, чоннуң амыдыралчуртталгазынга экижилгелер болур дээрзинге идегеп, бүзүреп турарлар. Ону өскээртен кымдаа кээп кылып бербес, чүгле боттарының күжү, мергежили, арга-дуржулгазы, мерген угааныбиле боттандырар дээрзин олар кончуг эки билирлер. Ынчангаш ажыл-ишче калбаа-биле хаара туттунган. Кожуун чагыргазының мурнундан каа-хемчилерге 2002 чылда, ам удавас үнер Аът чылында, ажылынга, амыдыралынга чедиишкиннерни, аскежикти, чаагай кадыкшылды күзээр-дир мен.

ҮЛҮҮН КИИРЕРЛЕР

Тожу кожууннуң чагырга даргазы **Михаил Ким-оолович КУУЛАР:**

– Чаа XX чүс чылдың бирги чылында чараш бойдус чурумалдыг, бай байлактыг кайгамчыктыг Тожунуң чурттакчы чону бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдаан дизимзе, ында частырыг чок.

Тыва Республиканың политиктиг амыдыралында эрткен чылын болган төөгүлүг болуушкун болза Тыва Республиканың Үндезин Хоойлузун референдум-биле хүлээп алганы болгай. Орта Тожунуң соңгукчулары эң-не идепкейлиг киришкен, тодаргайлаарга, соңгукчуларның 80 ажыг хуузу бадылаан.

Кожуун чагыргазы бодувустуң орулгавысты көвүдедир дээш болдунар хемчеглерни доктаамал чорудуп келгенивистен 2001 чылда 13 миллион рубль орулга киирип алыр онаалданы күүсеттивис. Орта немелдени база берген, ону ажыр боттандырган бис. Моон алырга эрткен чылгы көргүзүглеривис шору болган.

Бистиң кожуун төптен ырак, озалааш, доктаамал аргыжар орук чок болганы-биле күскү, кышкы, часкы үелерде хереглеттинер кывар-чаар материалдарны, аъш-чем аймаан курлавырлап алыры чурттакчы чоннуң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Бо дээрге кол ажылывыс. Ынчангаш оларның сөөртүлгезин чөптүг организастаарынче кичээнгейни салган бис. 450 тонна кывар-чаар материалдарны сөөртүп алдывыс. Ооң курлавыры май айга чедер. Электри чырыының хандырылгазы үзүктелиишкин чок. 360 тонна далган бар, суурларның шуптузунда ону чедирген. Чайгы суг оруу ажыттынарынга чедир ол четчир.

Бүдүрүлгелер, социал адырның черлери одаар ыяш-биле хандыртынган. Бояровка – Тоора-Хем аразының кышкы автооруу ажыттынган. Ниитизи-биле байдалывыс багай эвес.

Чаа 2002 чылда, ам удавас үнер Аът чылында, 2001 чылда чедип алган чамдык күш-ажылчы көргүзүглеривисти улам быжыглаар, көвүдедир дээш ажылдаар бис. Кожууннуң социал-экономиказын хөгжүдеринче, чурттакчы чоннуң амыдыралын экижидеринче угланган тодаргай хемчеглер алдынар. Бояровка – Тоора-Хем аразының автооруунуң тудуун бо чылын уламчылаар, Чаваш хемге биче гидроэлектростанцияны тударының шинчилел-төлевилел ажылдарын чорудар болгаш өске-даа хемчеглерни алыр бис.

Бо бүгү ажыл-херекти кылырынга Тожунуң ажыл-ишчи чону боттарының үлүүн киирерлер.

Таан-оол ХЕРТЕК материалды белеткээн.

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

протоколду тургузар, аңаа ат салыышкыннарының санын, хынаан ат салыышкыннарының санын, меге деп көрген ат салыышкыннарының санын, оларны ынчаар көргениниң үндезиннерин айтып киирер.

Бо протоколга Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу ат салыр.

Түннел протоколдуң хоолгазын кандидатка азы төлээлеткен кижиге комиссия хуралы эгелегиже, 12 шак бетинде, дамчыдып бээр, комиссия хуралынга кандидатты бүрүткээн дугайында айтырыгны чугаалажыр.

Соңгукчуларның шын бижээн ат салыышкыннарының саны четпээн таварылгада азы хынап көрген ат салыышкыннарының 15-тен ажыг хуузу меге болур болза, төлээлеткен кижи протокол-биле кады Ажылчын бөлүктүң удуртукчузундан бүзүреткен хыналда ведомозун алыр эргелиг, аңаа соңгукчуларның ат салыышкыннарын меге деп көргениниң үндезиннерин, папканың, ат салган хуудустуң номерин, хуудуста ат салган одуругларның номерин айтыр.

2.4. Кандидаттарны бүрүткээр дугайында Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының доктаал төлевилелин ажылдап кылыры

2.4.1 Ажылчын бөлүктүң удуртукчузу түннелдерге үндезилээш, дөрт хүнден орай эвес хуусаада кандидатты бүрүткээр азы ону бүрүткээринден ойталаар дугайында айтырыг талазы-биле комиссия доктаалының төлевилелин тургузар, аңаа ат салган хуудустарны хынаан түннел протоколду кожар.

2.4.2 Кандидатты бүрүткээр талазы-биле айтырыг дугайында доктаалды комиссия хүлээп алган соонда документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижи ол доктаалдың хоолгазын кандидатка азы төлээлеткен кижиге бээр болгаш ат салдырар.

2.4.3 Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 үүлүнүң 7 пунктузунга дүүштүр кандидатты бүрүткээн соонда комиссия бүрүткеткен кандидаттарның дугайында медээни 48 шак иштинде массалыг информация чепсектеринче дамчыдар.

2.4.4 Документилер хүлээп алыр харыысалгалыг кижи система администратору-биле кады бадылаан хевирге дүүштүр бүрүткеткен кандидаттарга (бүрүткеткен кандидаттың 1 чуруун ажыглап) шынзылганы белеткээр. Бүрүткеткен кандидаттың ийиги фото-чуруун соңгулда кампаниязы доозулгуже Ажылчын бөлүкке шыгжаар.

Шынзылгаларны чогуур журналга демдеглээш, тыпсыр, ону Ажылчын бөлүкке шыгжаар.

Соңгулдаларның түннелдерин албан езузу-биле парлаан соонда база Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязы бүрүткээнде система администратору Тыва Республиканың Чазак Даргазынга соңгуткан кижиге шынзылганы белеткээш, ону тыпсыры-биле комиссия даргазынга дамчыдып бээр.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде соңгулда чорудулгазының киржикчилериниң соңгулда мурнунуң суртаал ажылын чорударының чурумун болгаш дүрүмнерин сагып турарынга контроль талазы-биле Ажылчын бөлүк дугайында

2002 чылдың январь 4 № 82/348 Кызыл хоорай

2002 чылдың март 17-де болур Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде соңгулда чорудулгазының киржикчилериниң соңгулда мурнунуң суртаал ажылын чорударының чурумун болгаш дүрүмнерин сагып турарынга контроль талазы-биле айтырыгны дүрген шиитпирлээр сорулга-биле Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде соңгулда чорудулгазының киржикчилериниң соңгулда мурнунуң суртаал ажылын чорударының чурумун болгаш дүрүмнерин сагып турарынга контроль талазы-биле Ажылчын бөлүктү (моон ыңай – Ажылчын бөлүк дээр) Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүннериниң санындан, хөй-ниити организацияларының, массалыг информация чепсектериниң төлээлекчилеринден болгаш Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының Аппарадының ажылдакчыларындан дараазында составтыг кылдыр тургузар:

Якушкина Лидия Михайловна – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы, бөлүктүң удуртукчузу

Монгуш Шолбан Чыргал-оолович – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү, бөлүктүң удуртукчузунуң оралакчызы

Кольчиков Дмитрий Иванович – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү, бөлүктүң удуртукчузунуң оралакчызы

Шаравии Вера Валерьевна – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының Аппарадының консультантызы, бөлүктүң секретары

Бөлүктүң кежигүннери

Дамдын Седип-оол Иванович — Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Руденко Владимир Анатольевич – Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү

Глушенков Владимир Иванович – Тыва Республиканың Парлалга болгаш информация талазы-биле күркомитединиң даргазының оралакчызы (дугуржулга ёзугаар)

Дембирел Александр Сотпаевич – РФ-тиң Парлалга, телерадио дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамының Ортаакы Сибирь регионал аразының девискээр эргелелиниң Федералдыг күрүне албан чериниң кол специализи (дугуржулга езугаар)

Амыр Маргарита Маадыр-ооловна – «Тыва» күртелерадио дамчыдылга компаниязының ниитилел-политиктиг редакциязының редактору (дугуржулга ёзугаар)

Куулар Тамара Павловна – «Тыва» күртелерадио дамчыдылга компаниязының ниитилел-политиктиг редакциязының редактору (дугуржулга езугаар)

Сат Күстүгүр Күдерекович – «Шын» солуннуң кол редакторунуң оралакчызы (дугуржулга езугаар)

Гаврилов Олег Иванович – «Тувинская правда» солуннуң кол редактору (дугуржулга езугаар).

2. Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларын эрттирип турда, соңгулда чорудулгазының киржикчилериниң соңгулда мурнунуң суртаал ажылын чорударының чурумун болгаш дүрүмнерин сагып турарынга контроль талазы-биле Ажылчын бөлүк дугайында Дүрүмнү бадылаар (кожуп каан).

3. Тыва Республиканың девискээр соңгулда комиссияларынга Тыва Республиканың Даргазының соңгулдаларын эрттирип турар үеде соңгулда чорудулгазының киржикчилериниң соңгулда мурнунуң суртаал ажылын чорударының чурумун база дүрүмнерин сагып турарынга контроль талазы-биле ындыг янзылыг ажылчын бөлүктерни тургузарын сүмелээр.

4. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

* * *

2002 чылдың март 17-де Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязын эрттирип турар үеде Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарны депшидер эгелекчиниң (эгелекчилерниң), Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарның болгаш бүрүткеткен кандидаттарның киирери документилерниң Даңзызының болгаш хевирлериниң дугайында

2002 чылдың январь 4 № 82/349 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарны депшидер эгелекчиниң (эгелекчилерниң), Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарның болгаш бүрүткеткен кандидаттарның Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери документилер-биле ажыл үезинде «Тыва Республиканың Чазак Даргазының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузун чаңгыс аай ажыглаарын хандырар сорулга-биле Тыва Республиканың үстүнде айыттынган Хоойлузунуң 14 үүлүнге үндезилээш, Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарны депшидер эгелекчиниң (эгелекчилерниң), Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарның болгаш бүрүткеткен кандидаттарның Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери документилерниң Даңзызын болгаш хевирлерин бадылаар (моон ыңай №1 Даңзы дээр) (№1 капсырылга).

2. Соңгулда каттыжыышкыннарының, соңгулда блоктарының Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери документилерниң Даңзызын болгаш хевирлерин бадылаар (моон ыңай №2 Даңзы дээр) (№2 капсырылга).

3. Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттар депшидериниң эгелекчизи (эгелекчилери), Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттар болгаш бүрүткеткен кандидаттар №1 болгаш 2 Даңзыларга дүүштүр Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязынче киирери соңгулда документилерин белеткээрин боттандырар.

4. Бадылаары болза:

а) Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидатты деткиири-биле соңгукчуларның хол үжүү чыырының түннелдериниң дугайында протоколдуң хевири (№ 3 капсырылга);

б) Тыва Республиканың Чазак Даргазының албан-дужаалынга кандидаттарны депшидериниң эгелекчилеринден документилерни алганының дугайында бадыткалдарның хевирлери (№4-7 капсырылгалар);

в) соңгукчуларның бөлүүн болгаш ооң төлээлеттирген кижилерин бүрүткээн дугайында херечилелдиң хевири (№8 капсырылга).

5. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының даргазы Н.А.ОНДАР.
Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының секретары Л.Ы.КАРА-САЛ.

Тыва Республиканың Чазаанда

ТЫВАНЫ ХӨГЖҮДЕРИНЧЕ УГЛАНГАН

Тыва Республиканың Чазак Чөвүлелиниң январь 5-те хуралы болуп эрткен. Тыва Республиканың минерал-чиг эт баазазын шиңгээдип алырының, үлетпүр болгаш аъш-чем болбаазырадыр бүдүрүлгелерни, харылзааны, транспортту хөгжүдериниң чоокку чылдарда хемчеглериниң дугайында чугула айтырыгларны аңаа чугаалашкан.

"Делегей үлетпүр банкызы" кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилелге ТР-ниң Чазааның киирер инвестиция саналдарының белеткел планының дугайында илеткелди ТР-ниң оралакчы-президентизи А.А.Мельников кылган. РФ-тиң Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнүнде Тыва Республиканың Чазааның төлээлекчизи болуп, чоокта чаа ажылдай берген С.В.Пугачевтуң удуртканы "Делегей үлетпүр банкызы" ниитилелдиң харыысалгалыг ажылдакчылары 2001 чылдың декабрьда Тывага чораан. Олар бистиң республиканың ажыл-ижи, амыдыралы-биле танышкаш, республиканың экономиказын хөгжүдеринге, казымал байлактарын шиңгээдип алырынга бодунуң хөреңгизин киириштирип болур күзелдиин илереткеннер. Ыланғыя банкының "Русуголь" компаниязы хөмүр-дашты шиңгээдип алырынга, Кызыл — Саян-Шушенск суг оруун ажыдарынга сонуургалдыг. Бо банк ниитилелиниң тускай эртемниглериниң улуг бөлүү удавас Тывага келгеш, бо айтырыгны ханы өөренип көөр, үүнү кылырын дугуржур. Ынчангаш Тыва Республиканың Чазаа банкыга кандыг инвестиция саналдарын киирериниң төлевилел планын ажылдап кылган. Ону оралакчы-президент хуралга чугаалап берген.

ТР-ниң Чазаа Элегестиң хөмүр-дажын, Октябрьның рудалыг алдын казып тывар черин, Теректигниң арыг суун кудуп савалаарын шиңгээдип алырынга, Кызылга спирт заводун, эттен уруглар чеми кылыр цехти, кондитер фабриказы тударынга болгаш өске-даа инвестиция саналдарын банкыга киирер. Оон аңгыда Кызыл — Саян-Шушенск суг оруун шиңгээдип алырының төлевилелин акшаландырарын чугаалажып көөрүн айыткан. Ол киирер инвестиция саналдарының техника-экономиктиг үндезиннерин, төлевилелдерин ажылдап кылыр, шинчилелдерни чорудар, бизнес-планнарны белеткээр бөлүктерни тургускан. Элегестиң хөмүр-даш курлавырын шиңгээдип алыр талазы-биле эрттирген конкурска Енисейниң үлетпүр компаниязы тиилээш, лицензияны алган турган. Чардынган керээ ёзугаар 2001 чылда компания ажылды эгелээри көрдүнген, херек кырында үүнү-даа кылбаан.

Президент Ш.Д.Ооржак бо ажылды дорт харыылаар ТР-ниң Чазак Баштыңының бирги оралакчызы В.М.Оюнну, ТР-ниң Экономика яамызының сайыды С.Н.Сапованы, ТР-ниң Бойдус курлавырлар комитединиң даргазы К.С.Күжүгетти хуралга тургускаш, керээ үүге күүсеттинмейн турарын шыңгыы айтырган. Ыланғыя К.С.Күжүгет ажылының талазы-биле шыңгыы чемелеттирген. Бир эвес компания керээзин күүседип шыдавас болза, хоойлу-дүрүм ёзугаар лицензиязын хавырарын хуралга шиитпирлээн.

ТР-ниң Чазааның банкыга киирер инвестиция саналдарын хуралга үүлдүгзүнүп деткээн, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

ТР-ниң транспорт структуразын хөгжүдер болгаш минерал-чиг эт баазазын шиңгээдип алыр талазы-биле РФ-тиң Президентизиниң болгаш РФ-тиң Чазааның даалгаларын амыдыралга боттандырар ТР-ниң Чазааның планының дугайында илеткелди ТР-ниң экономика сайыды С.Н.Сапова хуралга кылган. РФ-тиң Президентизи В.В.Путинге ТР-ниң Президентизи Ш.Д.Ооржак 2001 чылдың сентябрьда ужурашкаш, Тыванның транспортун хөгжүдеринге, казымал байлактарын шиңгээдип алырынга Чазактан дуза көргүзер дугайында айтырыгны тургускан. Ону Владимир Владимирович деткээн. Ыланғыя Кызыл — Саян-Шушенск аразының суг оруун, хөмүр-дашты, кобальтыны шиңгээдип алырын чугулалап көрген.

Хуралдың түннелин үндүрүп тура, Ш.Д.Ооржак чүве чугаалааш, Тыванның келир үеде экономиказын хөгжүдер дээш ап турар хемчеглер улуг, оларны амыдыралга боттандырары-биле яамы, ведомство бүрүзү кончуг билдилиг, шудургу ажылдаары негеттинип келгенин айыткан.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Медицинаның халас ачы-дузаларын алыр бистің эргелеривиске чамдык хажыдыышкыннарга Саналга палатазы удурланып турар

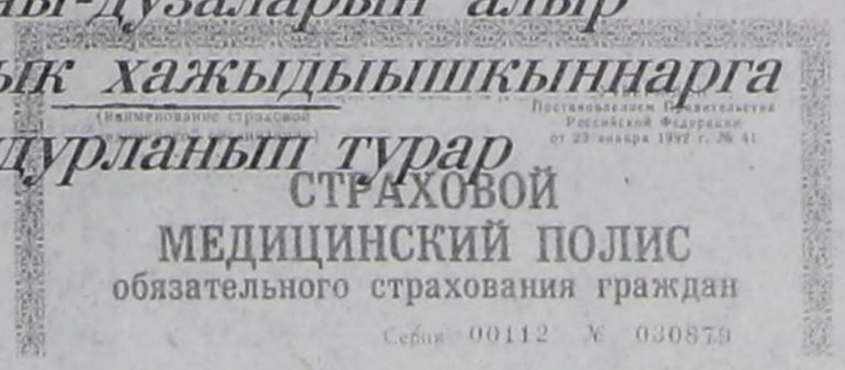

Медицинаның ачы-дузазы дээш ону төлээр ужурга бо-ла таваржыр бис. Поликлиникага анализ дужаар дээш пенсионер чедип келген дижик. А регистратура (келген улус бүрүткээр чер) көзенээнден аныяк уруг мынча дээр: «Анализтер төлевирлиг». А чыттырып эмнедир дээш эмнелгеге келген кижиге дораан-на мынча деп сагындырар: «Эмнерин-даа, орун-дөжек, ак хевин-даа база аъш-чемин-даа – шуптузун боду эккээр...»

Чугула айтырыг

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ ТӨЛЭЭР

Чүге? Ындыг айтырыг ала чайгаар тургустунуп келир. Шынында, бистің кижи бүрүзүнде ыяап-ла медицинаның камгаладылгазы бар болгай, күрүнеиң кандыг-даа азы медицинаның кандыг-даа албан черинге халас эмнедирин ол магадылап турар. РФ-тің Конституциязының ол талазы-биле чогуур чүүлүн кымдаа күш чок болдурбаан. Аңаа харыы нарын эвес, а бөдүүн: бистің эмнелге албан черлеривистің хөй кезии акша чогундан хоозурап турар. Чер-чер органнарының бюджеттеринден ажылдавайн турар чурттакчы чонга аңгылап бээр ужурлуг акша-хөреңгизи оларга шуут четпейн турар.

Ажылдавайн турар чурттакчы чоннуң ыяап-ла медицина камгаладылгазынга камгаладылга дадывырларын Россия Федерациязының субъектилериниң күүсекчи эрге-чагырга органнарының база тус чер бот-башкарылга органнарының канчаар шилчидип турарының дугайында Россия Федерациязының Саналга палатазының удуртукчуларыбиле интервьюну мооң адаанда парладывыс.

РФ-тің Саналга палатазының даргазы Сергей СТЕПАШИНГЕ айтырыг:

— Сергей Владимирович, Силер күрүнеиң бюджеттен дашкаар фондуларының бюджеттериниң күүселдезин контрольдап турар болгай Силер, ооң иштинде ыяап-ла медицина камгаладылга фондуларының база аан, ындыг але? Чогум-на ында бюджет хоойлужудулгазының хажыдыышкыннары бар-дыр, ындыг бе?

— Чажыргаш чоор боор, бар. Хамаатыларның медицина камгаладылгазының дугайында Хоойлу езугаар бюджет акша-хөреңгилериниң күсели-биле пенсионерлериниң, ургларның, инвалидтериниң, түр ажылдавайн турар кижилериниң ыяап-ла медицина камгаладылгазынче камгаладылга дадывырларын шилчидерин Федерация субъектилериниң күүсекчи эрге-чагырга органнарынга дааскан. Ол акша-хөреңгилер халас эмнээшкин болгаш профилактика чорударынга четчир ужурлуг турган. Ынчалзажок ол эвээш-даа болза, үстүкү органнарның бюджеттеринден сорулгазын айыткан дотация турар ужурлуг.

Бистер ыяап-ла медицина камгаладылгазының федералдыг болгаш девискээр фондуларын чылдың-на хынап турар бис. Чер-чер чагырга черлериниң хоойлуну ажыы-биле тооп көрбес чоруу ынчан илереп келир, шынап-ла, канчаар-даа аажок улуг ажыл ол деп чугаалап болур мен. Дадывырларны, оларның шилчидип турарының талазыбиле өре-ширезин бөгүн 20 млрд. рубльге чоокшулап турар. РФ-тің субъектилериниң бюджеттериниң ниити структуразынга хамаарыштыр алырга, ажылдавайн турар хамаатыларның ыяап-ла медицина камгаладылгазынга чарыгдалдар хензиг чүве-дир ийин – чуртка ортумаабиле чүгле 1,7-ле хуу!

Кадык камгалал албанында саң-хөө талазы-биле байдалдың бергезин үстүнде сан тодаргай көргүзүп турар-дыр. Поликлиникаларда болгаш эмнелгелерде өөрүнчүг эвес байдалдың чылдагааннарының бирээзи чогум-на ында, хамаатылардан төлевир алыр система ала чайгаар-ла хоойлужуттуна берген аан, шыны-биле алыр болза, ол бүгү халас болур ужурлуг чүве-дир ийин. Халас медицина ачы-дузазының талазы-биле күрүне магадылалдарының программазы девискээрлериниң хөй кезиинде хандыртынмайн турар деп Федералдыг Хуралга Россияның Президентизи Владимир Путиниң Айыткалында демдеглеп турар болгай. Ооң күүсеттинмейн турары ол-дур.

— Пациентилериниң эргелери кайда тодаргайы-биле хажыттынып турарыл, билир Силер бе? – деп бюджеттен дашкаар фондуларның хыналдазын харыылап турар Саналга палатазының аудитору Геннадий БАТАНОВТАН айтырдывыс.

— Билир бис. Октябрь 1-де ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынга ажылдавайн турар чурттакчы чонга 16,8 млрд. рубль кирген. Ол эрткен чылын планнаттынганының чүгле 59 хуузу-дур. Россияның он алды девискээрлеринге план үштүң бир хуузундан эвээш күүсеттинген. Ол талазы-биле, чижээлээрге, Владимир, Киров, Свердлов, Чита, Магадан болгаш Ульяновск областар, Марий Эл Республика өскелерден онзагай болганнар. Чеди девискээрлерге камгаладылга дадывырлары харык чок болган. Ажылдавас чаңгыс кижиге хамаарыштыр чылда 10 рубль болган. Оларны маңаа адап каап болур мен: Липецк, Ярославль, Саратов болгаш Курск областар, Мордовия болгаш Саха (Якутия) республикалар, Агин Бурят автономнуг округ-дур. Ынчалзажок онзагай дүвүрелди найысылал болдуруп турар – ажылдавас чурттакчы чоннуң ыяап-ла медицина камгаладылгазынга камгаладылга дадывырлары Москва фондузунуң бюджединде шуут чок болуп турар.

Чамдык чер-чер чагырга черлери камгаладылга дадывырларын акша-биле төлээр орнунга өскээр төлеп турарлар. Чижээлээрге, Воронеж болгаш Белгород областары акша орнунга үнелиг саазыннарны берип турар. Хабаровск крайда болгаш Челябинск области удур-дедир санажылгаларны безин чорудуп турар. Бурятия Республика, Иваново, Калуга областар база ол-ла Хабаровск край ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының агар саннарын барымдаалавайн, акшаларны медицина албан черлеринче дорт-ла шилчидип турар.

Ындыг чорук федералдыг хоойлужудулгага чөрүшкек болур ужурлуг деп чүвени биле тура-ла, чер-чер эрге-чагыргаларының хүлээп ап турары доктаалдарга, дүрүмнерге болгаш эрге-хоойлулуг өске-даа актыларга үндезилеп, ол бүгүнү кылып турар, ол шын эвес болбайн аан.

— Ону ам өскертип болур арга бар бе, чугаалап көрүнерем, Геннадий Николаевич? Азы эки үелериниң келирин манаар апаар бе?

— Россияның Чазаа ук айтырыгны үндезини-биле эде шиитпирлээриниң оруу-биле чоруп келген. Эрткен чылдың августа доктаал хүлээп алдынган чүве, аңаа дүүштүр ыяап-ла медицина камгаладылгазынга камгаладылга дадывырларының төлекчилериниң өре-ширезиниң структуразының чаартылгазы чоруп турар. Ону делгереңгейи-биле тайылбырлавас деп бодай-дыр мен, ол чаартылга болза чедир төлевээн акша-хөреңгилерни дедир эгидер арганы бээр деп үгле ону чугаалап каайн. Удуртукчулардан кым-бир кижи төлелгени черчерге саададыптар болза, кииртинмээн түңнү чогуур үезинде төлеттинмээн өре деп санаар болгаш хөөзү-биле кады тыртып эгелээр. Чогуур үезинде төлеттинмээн хөөге 2001 чылдың январь 1-ге чедир тургустунган бүгү-ле өрелер хамааржыр. Биригээр чугаалаарга, ыяап-ла медицина камгаладылгазының системазы күштүг болуп эгелээн 1993 чылдан бээр ол камгаладылга дадывырларын чагырга чери канчаар шилчиткенин хынап көөр.

Чогуур үезинде төлеттинмээн өрелер болгаш удур-дедир санажылгаларның түңнери ам барымдаага алдынар. Мооң мурнунда тургулаан хоойлужудулга хажыдар чоруктар соксаар. Ам негелде чаңгыс: аңгы-аңгы төлелге порученциелери-биле кады төлекчи кижиниң агар азы санажылга агар саннарындан камгаладылга дадывырлары ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондузунче кирер. А төлелгениң өске, «солукчу» аргалары хүлээп алдынмас, олар хоойлу-дүрүмге чүүлдешпес.

—Чазактың ол доктаалын губернаторлар канчаар хүлээп алганнар ирги?

—Россияның Чазааның хоойлужудулга актыларын болгаш доктаалдарын чамдык девискээрлерде бо-ла хажыдып турары хомуданчыг. Губернаторлар болгаш республикалар баштыңнары, нургулайында-ла, төптен оларның чүгле бот-догуннаашкынын кызып-кыйбас шиитпирлерин күүседип турар дийин.

— Черле ынчаш Чазактың доктаалы канчаар күүсеттинип турарыл?—деп, «Российская газета» солуннуң корреспондентизи ыяап-ла медицина камгаладылгазының Федералдыг фондузунуң директору **Андрей ТАРАНОВТАН** сонуургап айтырган.

— Ол талазы-биле ажыл чаа эгелээн. Ынчалзажок шиитпирлээр ужурлуг баштайгы айтыыглар тургустунуп эгелээн. Ылаңгыя хыналда чорударынга эргежок чугула документилерни ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының төлээлеттирген кижилеринге бээринден чамдык төлекчилериниң ойталаан дугайында таварылгалар бар. Чижээлээрге, Ярославль области ындыг янзылыг таварылга болган. Хыналданың актыларынга ат салырындан ойталаар таварылгалар Алтай Республикада, Чукот автономнуг округта, Приморье крайда, Тамбов, Томск, Пенза, Курган, Волгоград, Ленинград болгаш Курск областарда бар. А Томск области хыналда чорудар дээрге оон шуут ойталаан болгай. Ынчалзажок ажыл мүн-не чоруп турар.

Ирина КРАСНОВА.

ДААЛГАЗЫН КҮҮСЕТКЕН

ТР-ниң ИХЯ-зының сайыды С.С-Б. Монгуштуң адынга Дагестан Республиканың Кизилюрт районунуң чагырга даргазы А.И. Гаджиевтен болгаш Кизилюрт районнуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң хүлээлгезин күүседип турар милицияның подполковниги М.М. Магомедовтан четтиргенин илереткен чагаа келген. Ында бижээни болза, ажыл-албан аайы-биле РФ-тің Соңгу-Кавказ девискээринге сургакчылап турган ТР-ниң ИХЯ-зының шагдаа ажылдакчылары боттарының мурнунга салдынган дайынчы албан-хүлээлгезин бедик деңнелге күүсеткен.

РФ-тің Иштики херектер яамызының дужаалы-биле ТР-ниң ИХЯ-зының участок шагдааларының ажыл-чорудулгазын башкарар килдистің начальнигиниң оралакчызы, милициязының майору С.И. Решетниковка удурткан 50 шагдаа ажылдакчылары эрткен чылдың ноябрь 5-тен декабрь 23-ке чедир РФ-тің ИХЯ-зының кезээ-биле катай Дагестан Республикага ажылдаан.

Түр када ажылдап турган черинге ТР-ниң ИХЯ-зының шагдаа ажылдакчылары хөй-ниити корум-чурумун камгалаарындан аңгыда, блокпостуларны быжыглап, инженерлиг ажылдарны болгаш чурттала бажыңнарын чаагайжыдарынга улуг дузаны көргүскен. Эрге-хоойлу камгалаар сургакчылаашкын үезинде ТР-ниң ИХЯ-зының шагдаа ажылдакчылары профессионалдыг болгаш дүрген хөделгениниң түңнелинде кем-херек үүлгедиишкини кылган дээш каразыттырып турар 9 кижини, истелге адааанда турар 3 кижини туткан болгаш 3 кем-херек үүлгедиишкинин илереткен. Оон аңгыда 165 корум-чурум үрээшкиннерин болгаш дээрбечилерден 3 ок-боону хавырган.

Дагестан Республиканың Кизилюрт районнуң иштики херектер килдизиниң шагдаа ажылдакчылары-биле катай тускай операцияларга болгаш Кизилюрт районунуң чагырга даргазының соңгулдаларының үезинде хөй-ниитиниң корум-чурумун база камгалап турган.

Ая КУУЛАР,
ТР-ниң ИХЯ-зының парлалга албаны.

АМ-ДАА ЭКИ АЖЫЛДААР АПААР БИС

Сумуда 260 ажыг өрегеде 1106 кижи бар. Суурда албан черлериниң кышка белеткели багай эвес.

Культура бажыңының одалгазы мүн-не барыктыг, чүгле ном саңының өрээли делгем болгаш чылыы хирелиг. Ынчангаш клубка одаар хөмүрнүң хемчээлин арбыдадырын культура килдизиниң удуртулгазы, бухгалтериязы өөренип көөрү күзенчиг.

Ортумак школаның одалга шугумунга келир чайын капитал септелге чорудары албан апарган, ам-даа чамдык батареялар дамдылаар. Чодураа аттыг күрүнеиң каттышкан бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының хөй кезии кыштагларынче көшпээн, хар чогундан хемнер уннарында күзеглеринде хевээр.

Чагырга чериниң ажыл-чорудулгазында чедир кылыр ужурлуг ажыл-ла хөй. Пенсия, пособие алганда, чоннуң чамдык кезииниң арага-дарыже сундугар чоруун, багай шынарлыг арага садарын шегледир талазы-биле хемчеглерни ап келген. Ынчалза-даа байдал улуг дыка экиживээн.

Чонувустуң амыдырал-чурттал-газының байдалын экижидер дээш ам-да эки ажылдаар апаар бис.

Раиса СОЯН,
Чыргаланды суму чагырга-зының даргазы.

Ачы-буян марафону

БИЧИИ КИЖИНИҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ ДУЗАДАН ЧЕДИРИП КӨРҮҢЕР

2002 чылдың январь 16-да 14.00 шакта Улусчу чогаадылга бажыңынга Москва хоорайда Уруглар-ның клиниктиг эмнелгезинге кестирип, сөөк чилии салдырар, Кызыл хоорайда №15 школаның 6-гы классчызы **АРЖААНА ДАГЖЫГА** акша-хөреңги чыып дузалаарының **АЧЫ-БУЯН** марафону эртер.

Ачы-буян марафонунга Тываның көскү артистери болгаш чогаадыкчы коллективтери киржир, оларның составын солуннарга парлаар.

Бичии кижиниң салым-чолу бистен хамааржыр, Аржаана Дагжыга акша чыыр ачы-буян марафонунга киржиринче организацияларны, кожууннарны, Тываның бүгү чонун деткимче көргүзер бөлүк кыйгырып тур.

Деткимче хөреңгини Ачы-буян марафонунга туда-даа берип болур силер, азы дараазында адресче шилчидер:

ИНН 7707083893. 044525225. р/с30301810538000603811. к/с 30101810400000000225. Москва хоорай, Россияның ажаалга банкызы, Донское ФОСБ 7813/01545. Валентина Шыдыраевна Дагжының хууда агар саны 42301810538283705249.

Хүндүткел-биле деткимче көргүзер бөлүктүң кежигүннери.

Айтырар телефоннары 9-11-30, 3-10-69, 9-99-96.

Адрези: Каа-Хем суур, Крестьянская кудумчузу , бажың 8.

Делгелге

НОМ САҢЫНДА

Тываның А.С.Пушкин аттыг библиотеказының национал болгаш чурт-шинчилел чогаалдарының килдизинде база бир ном делгелгези ажыттынган. Ол делгелгени журналист, шүлүкчү, публицист, очулдурукчу, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы чораан Салчак Көк-Каракович Самба-Люндуптуң төрүттүнгениннен бээр 85 харлаанынга тураскааткан.

Салчак Самба-Люндуп 1916 чылда Бай-Тайга кожууннуң Көп-Сөөкке төрүттүнген (декабрь 31-де). Москвага Чөөн Чүк улустарының коммунистиг университедин дооскан. М.Горький аттыг литература институдунга өөренип чораан. "Аревэ шыны" солуннуң редакторунга, ТАР Биче Хурал Президиумунуң секретарынга, Тываның Каттышкан парлалга чериниң эргелекчизинге, Тываның ном үндүрер чериниң директорунга, "Шын" солуннуң редакциязынга ажылдап чораан. Чогаал ажылын 1937 чылда эгелээн. Ол дыка хөй билдингир шүлүктерниң база очерктерниң автору. Тыва школаларга баштайгы өөредилге номнарын чогаадырынга болгаш редакторлаарынга идепкейлиг киришкен. 1949 чылда Тыва областың ном үндүрер черинге Салчак Самба-Люндуптуң тургусканы "Төрээн литература" хрестоматиязы парлаттынып үнген. Ону чеди чылдың болгаш ортумак школаның 7-ги клазынга өөренир.

1949 чылда Тыва областың ном үндүрер черинге А.Пушкинниң "Капитан уруу" С.Самба-Люндуптуң очулгазы-биле үнген. Ол эң баштайгы тыва дылга парлаттынган улуг хемчээлдиг проза чогаалы. 1950 чылда А.Пушкинниң "Тоолдар" деп номун, 1951 чылда В.Катаевтиң "Полктуң оглу" деп тоожузун, шериг хөрээниң терминнериниң орус-тыва словарын (бо номнуң дузазы-биле тургузуп болур, дыка эки тайылбырны очулдурукчу берип каан) очулдурган.

Бистиң килдисте шыгжаттынып чыдар бо төөгүлүг номнарны кээп сонуургап номчуурун номчукчуларывыска сүмеледивис.

Любовь ЧАДАМБА,
Тываның А.С.Пушкин аттыг национал библиотеказының ажылдакчызы.

Чаа культура одаа

КАМНЫГ БОЛУРУН ЧАГААН

Улуг-Хем кожууннуң Чодураа сумузунда Культура бажыңы 1960 чылдарның эгезинде колхозчуларның күжү-биле туттунуп тургустунган. Оон бээр шынарлыг капитал септелге чоруттунмайн турганы-биле бо хүннерде септелге ажылын чорудары негеттинип келген.

Септелге ажылын кылып чорудары-биле баштайгы дузаны Тыва Республиканың Чазааның удуртукчузунуң бирги оралакчызы В.М. Оюн кылып, кожуун чагыргазының, культура килдизиниң, суму чагыргазының даргалары-биле ажыл башкарылгазының хуралын эрттиргеш, сорулгаларны тодаткаш, акша-төгерик-биле дузалаарын аазаан.

Культура одааның тудуун кылыр ажылче суурнуң 14 эр, херээжен тудугжулары Иван Барыңмааның удуртулгазы-биле ажылдап эгелээн. Чыл хиреде тудуп кылдынган ажылды хүлээп ап, оон ажыдылга хуралынга чодураажылар кээп, чык долдур олурупкан. Тудуг ажылынга үлүг-хуузун киргеннерге кожуун мурнундан белектерни культура килдизиниң эргелекчизи К.Д. Натпий-оол байырлыг байдалга тывыскан.

Септелге ажылын эгелешкен ынчангы Культура яамызының сайыды, бо үеде РФ-тиң Күрүне Думазының депутады Ч.-Ч.Д. Ондар, септелгени доозарынга киришкен амгы Культура яамызының сайыды В.О.Наксыл байырлыг хуралга олуржуп, чодураажыларга үнелиг суй белектерни тывысканнар. Байырлалга киришкен ТР-ниң Чазааның Даргазының бирги оралакчызы В.М.Оюн культура одааның ажылын доосканнарга байыр чедирип, чаңгыс чер-чурттугларынга культура одаанга камныг болурун чагып, чон ортузунга ажыл-чорудулгазының хөрээнге идепкейлиг киржиринче кыйгырган. Ол ышкаш Василий Майлолович шак ындыг ажыл-херектер кожууннуң өске-даа суурларынга удаа-дараа бүдүп турар апаарын чыылганнарга дыңнаткан.

Чаа культура ордузунуң ээлери "Алдан-Маадырлар" дугайында солун кинону, байырлыг концертти көргеннер.

Игорь Дамдак.

Олег Одербеевич СУВАКПИТ

Олег Одербеевич Суваклит — оран-чуртувуста сурагжаан улуг чогаалчы. Чогаалчы боорда, чаптанчыг ажы-төлдүң чүрээн туткан ынак чогаалчызы. Ол 1926 чылдың чазын Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Дугай деп черге тоолчу, ыраажы хаа кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Чадаана 7 чыл школазын, Тываның хөгжүм-шии театрының чанынга театр студиязын дооскаш, Тываның кайгамчык салым-чаяанныг оолдары: Кенденбиль, Чыргал-оол, Хуурак, Тоюн, Шактар суглар-биле бодунуң чогаадыкчы оруун эгелээн.

Ол чоорту чогаал, хөй-ниити ажылче чайлып, Москва хоорайга ВЛКСМ Төп комитединиң чанында комсомолдуң дээди школазын дооскаш, "Тываның аныяктары", "Сылдысчыгаш" солуннарга редакторлап чораан. Ынчан-на билдингир шүлүкчү турза-даа, чогаал эртемин хандыр шиңгээдип алыксааш, ол Горький аттыг литература институдунуң дээди курсарын болгаш СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазын доозуп алган. Олег Одербеевич делгем, өткүт хамааты үннүг шүлүкчү болуп чонга сурагжаан. Оон уян, өткүт чогаалдарынга хөй-хөй чалыы салгалдар кижизиттинип турар.

"Найыралды ырлажыылы", "Көге-бугам", "Шивижигеш" дээн ышкаш оон-даа хөй бүгү Тывага диңмиреп нептерээн ырларның автору. Ылаңгыя ол Кенденбиль, Чыргал-оол суглар-биле бир демниг, кайгамчык хей-аттыг кады ажылдап чораан. Россияның, Тыванын эп-найыралын дыка чылыг алгап "көвүрүглээн", "Тывынгыр-оол", "Ужуралдар", "Чадаг-ашак" деп чаптанчыг, амыдыралчы чечен чугаалар номнарын бижээн. Шүлүкчүнүң чогаалдары алтай, хакас, эстон, кыргыс, моол болгаш өске-даа дылдарга, "Сибирьские огни", "Дружба народов", "Огонек" сеткүүлдерге парлаттынгылаан.

С. Михалковтуң, А. Бартонуң, Д.Джабаевтиң чогаалдарын бедик, уран мергежилбиле тыва номчукчуларга чедирген. Аңаа чогаал, уран чүүл ажылынга онза чедиишкиннери дээш "Күш-ажылчы шылгарал", Ленинчи юбилей деп медальдар-биле шаннап, Тыванын культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Күрүне шанналының лауреады деп алдар-хавыяаны тывыскан. Аар аараан соонда 76-лап бар чорааш мөчээн чогаалчы эживистиң чырык овур-хевири бистиң сеткил-сагыжывыска кезээ мөңгеде артар.

Ш.Д. Ооржак, А.А. Мельников, Ш.В. Кара-оол, В.А. Ушкалов, Ч.Ч-Д. Ондар, А.Т. Конгар, В.О. Наксыл, В.О. Ооржак, М.Б. Кенин-Лопсан, К-Э.К. Кудажы, Ч.Ч. Куулар, Ш.Т. Куулар, А.А. Даржай, М.А. Хадаханэ, Е.Т. Танова, В.Б. Монгуш.

Тыва Республиканың Культура болгаш кино яамызы үр эвес аараанының соонда Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы, чогаалчы

Олег Одербеевич СУВАКПИТТИҢ

мөчээни-биле ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илередип тур.

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) Тыва Республиканың Культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тыва Республиканың Күрүне шанналының лауреады, Россияның Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү

Олег Одербеевич СУВАКПИТТИҢ

мөчээни-биле төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илередип тур.

"Шын" солуннуң коллективи ук солуннуң көдээ ажыл-агый килдизиниң редактору Ч.Х. Монгушка ооң авазы

Сержик Итпикпеновна ОНДАРНЫҢ

мөчээни-биле ханы кажыыдалды илередип тур.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

ТывКу-нуң тыва дыл, литература кафедразының чанында

Тыва филология школазынче 11-ги классчыларны

чалап тур.

Олче кирериниң экзаменнерин (тыва дылга диктант) **январь 14, 15-те** филология факультединге **14 шакта** болур.

2001 чылда школа доосканнарны база хүлээп ап болур.

Өөредилге төлевирлиг.

Харылзажыр телефоннары: 3-67-76, 3-82-38.

ОРУК АЖЫТТЫНГАН

Тыва Республиканың Автомобиль оруктар эргелели

"Бояровка — Тоора-Хем"

аразының **кышкы оруу** ажыттынганын сонуургалдыг бүгү организацияларга дыңнадып тур. Ынаар ам дээрезинде күжү улуг машиналар чоруп турар.

Тоора-Хемде нефть баазазының чоогунда Бии-Хемни 10 тонна аар машиналар 2001 чылдың декабрь 27-ден кежип эгелээн.

ШЫН Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, Индекс 667000.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республиканың Чазаа болгаш "Шын" солун редакциязының коллективи.

Кол редактор Светлана МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: К. Сат, Е. Монгуш, Ч. Монгуш, А. Монгуш, С. Хертек, Т. Хертек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34, кол редакторнуң оралакчызы — 3-33-91.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-политиктиг килдис — 3-39-15, үлетпүр болгаш медээлер килдистери — 3-34-98, компьютер өрээли — 3-36-82, бухгалтерия — 3-41-16;

Солун келбейн барганда, дараазында телефонче долгаар: 3-14-94.

Солунну "Шын" солун редакциязының компьютер төвүнге өрээн болгаш чыскааган. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парламал ама.

Тираж 5577.
Чагыг 3.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 АКБ ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массальг информация чепсектериниң талазы-биле хоойлужудулгазының чорудулгазынга контроль болгаш бүрүткелиниң Тыва девискээр эргелелинге бүрүткеттинген.

Бүрүткеттирген дугаары — Т-00007. ТР-ниң парлалга болгаш информация күркомитединиң типографиязынга парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.